

Egy látszólagos aranykorszak dokumentumai

«Documents of a Virtual Golden Age»

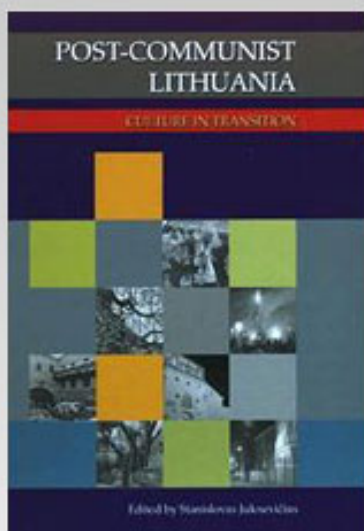
by János Fodor

Source:

Our Age (Korunk), issue: 10 / 2011, pages: 118-121, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

Post-Communist Lithuania. Culture in Transition

By Helmutas Šabasevičius, Antanas
Andrijauskas, Almantas Samalavičius,
Skaidra Trilupaitytė, et al.

Kultūros, Filosofijos ir Meno Institutas,
Vilnius, 2006.
(in English)

This book is devoted to an analysis
of the complex and varied processes
taking place in post-Communist
Lithuania.

more on:

www.dibido.eu

Ilyen rendkívüli információgazdagságot és témabőséget felmutató könyvnél, amely magyar nyelven eddig még nem létező tervezetet valósít meg, szintén elvárható lenne, hogy gazdag név- és tárgymutatóval egészüljön ki, amely a részletes elemzések sorozatójaként szolgálhatna, és a gondolatok közötti tájéko-

zódást nemcsak megkönnyítené, de sokszor egyedül tenné lehetővé (például a célközönség humán és szellemtudományos érdeklődésű tagjai számára). Ezért is zavaró, hogy Olay és Ullmann nagy munkája az utolsó mondat végére tett ponttal ér véget.

Zuh Deodáth

■ JEGYZETEK

1. John Stuart Mill: On Bentham and Coleridge. Harper and Row, New York, 1950. Itt és a továbbiakban a szerző fordításai.
2. Volker Peckhaus: The Mathematical Origins of 19th Century Algebra of Logic. In: Leila Haaparanta (szerk.): The Development of Modern Logic. Oxford University Press, Oxford, 2009. 175.
3. Bertrand Russell: A History of Western Philosophy. Simon and Schuster, 1945. 641–643. Magyarul: A nyugati filozófia története. Göncöl, Bp., 1994.
4. Leslie Beck: Avant-propos. In: Cahiers de Royaumont. Philosophie. No. 4: La philosophie analytique. Minuit, Paris, 1962. 7.
5. Simon Critchley: Introduction. What is Continental Philosophy? In: Uő (szerk.): Companion to Continental Philosophy. Blackwell, Malden, 1998. 4–5.
6. Eszes Boldizsár – Tózsér János: Mi az analitikus filozófia? Kellék 27–28 (2005). 45–71.
7. Azt, aki a kontinentális filozófia előtörténetére és főleg a 19. század filozófiatörténetének áttekintésére kíváncsi, a szerzők a magyar filozófiai műveltség kortárs monstre tankönyvéhez fordítják. Lásd Boros Gábor (szerk.): Filozófia. Akadémiai, Bp. 2007.

EGY LÁTSZÓLAGOS ARANYKORSZAK DOKUMENTUMAI

Aranykorszak? A Ceașescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974

■ A romániai szocialista időszak egyik fontos jellegzetességének nevezhető az „aranykorszaknak” emlegetett periódus, amelynek megítélése korántsem egyszerű. A keménykezű diktatúra oldódását, az enyhülés illúziójával jellemezhető korszakot megérteni, működésének mechanizmusait elemezni egyre nagyobb prioritást kapott a jelenkorral foglalkozó történészek számára az utóbbi években. A korszakra vonatkozó, kimerítőnek tűnő szakmai viták ellenére sokszor elhangzik a források hiányossága. Egy korszak megismeréséhez márpedig a források, levéltári anyagok elengedhetetlenek. Ezért egy dokumentumgyűjtemény megjelenése egy lépéssel közelebb vihet a valóság feltárásához. Bár műfajilag nem sorolható a bestseller irodalomhoz, a kötet hiánypótló szerepe nem elhanyagolható.

A munka összeállítója Novák Csaba Zoltán, a Román Akadémia marosvásár-

helyi Gheorghe Șincai Kutatóintézetének tudományos munkatársa. Könyve hosszabb kutatás eredménye, háttéranyaga a szerző doktori disszertációjának. Bár dokumentumkötetről van szó, a dokumentumok közlését megelőzi egy közel százoldalas felvezető tanulmány. Ezt a címben megjelölt korszakra vonatkozóan korabeli dokumentumok, jegyzőkönyvek, statisztikák, segédletek, hivatalos kiadványok követik. A felsorolt dokumentumok a bukaresti Országos Levéltárból (Arhivele Naționale Istorice Centrale, ANIC), a volt Biztonsági Titkosszolgálat Levéltárából (Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, ANDJC), illetve több megyei levéltárból (Kovácsna, Hargita, Maros) származnak.

Külalokban és tartalmilag is a sorozat részeként folytatja a kiadó által meghatározott irányvonalat (vagyis hasonló fedőlap, előtanulmány, amelyet a dokumen-

tumok követnek). A borítón lévő fényképnek egy igencsak kifejező pillanatot sikerül megragadnia: Ceaușescu látható rajta a Teleki Téában, 1966-os marosvásárhelyi látogatása alkalmával, körülötte a helyi pártképviselők, értelmiségiek, és megfigyelhető, hogy a tükörképen, amelyen ugyanazok szerepelnek, csupán a pártvezér képe marad élesen, a többieké elhalványul mellette (jól szimbolizálva a korszak kádercseréit, amelyről a könyv is részletesen beszámol). A Ceaușescut körülvevő személyek közül beazonosítható Fazekas János, Erdélyi István, a Teleki Téka akkori igazgatója, Elena asszony és Gere Mihály. A könyvben jól jönne információpótlásként a képen szereplő személyek felsorolása. Gere és Fazekas jelenléte egyben szimbolikus is, hiszen két, később egymástól eltérő stratégiát követő magyar kommunista vezetőről van szó.

A téma megragadása véletlenül egybeesik egy országos nosztalgiahullámmal, amelyről nemrégiben végeztek felmérést. E felmérés adatai szerint a romániai lakosság mintegy 50 százaléka úgy véli, hogy a kommunizmus idején jobb élet volt.¹ Erre a hazai filmipar is rákapott, és ennek megfelelő produkciókkal jelentkezett az elmúlt években.² Novák azonban nem ezt lovagolta meg, hiszen évek óta foglalkozik a témával, a kötete pedig egy több év óta futtatott kiadói program része.³

Az előszó, miután ismerteti az 1945–1989-es korszak kutatásában történt fejleményeket, változásokat, tisztázza az iratválogatás szempontjait: 1) azok az iratok kerültek be a kötetbe, amelyek közvetlenül említik vagy érintik a magyar kisebbséget, 2) azok az iratok, amelyek részben említik a magyar kisebbséget, de nemzetpolitikai szempontból nem tartoznak ennek az etnikumnak a tárgykörébe, 3) azok az iratok, amelyek nem említik közvetlenül e kisebbséget, de nagymértékben meghatározzák helyzetének alakulását. A korszakolás is fontos szerepet kap, ugyanis a szerző a Nicolae Ceaușescu nevével jelzett időszakot a következő két részre osztja: az első korszak, amely 1965 és 1974 közé tehető, értelemszerűen a kötet is ezt a periódust célozta meg, illetve az ezt követő, 1974-től az 1989-ig tartó periódust, melyet jól körülhatárolható politikai változás jellemzett. Ennél fontosabb az alkorszakok kérdése, a kötet dokumen-

tumait is e szerint tagolta Novák: 1965–1967, 1968–1971, 1972–1974. Az említett korszakolás, illetve a tartalmi szempontok leírása bonyolult struktúráként értelmezhető, ami bizonytalanságot kelthet a könyv potenciális célközönségének a meghatározásakor. A kutatásokat megnehezítette a még rendezetlen források használhatatlansága, illetve a korszak forrásanyagában rengeteg egyáltalán nem vagy csak részben kutatható állomány. Ugyanakkor a korszakra vonatkozó magyar és román nyelvű, korszerű kutatások eredményeinek felhasználása a kötet komoly erősségét mutatja a témaelemzés tekintetében. Ami még tényként elmondható – és a szerző is fontosnak tartja aláhúzni: a kötet, jóllehet az erdélyi magyarságot a tárgyalt periódusban nagymértékű elnyomás és diszkrimináció érte, nem sérelemkatalógusként készült, sokkal inkább hatástörténetként értelmezhető.

A bevezető tanulmány egyrészt arra ad választ, hogy a hivatalosan Aranykorszaknak nevezett időszak mi is volt valójában. Mindez ahhoz nyújt segítséget, hogy értelmezhessük azt a közeget, amelyben a több mint négyszáz oldalnyi dokumentumanyag keletkezett. Az előtanulmány bevezetője két oldalba sűríti az 1944–1964 közötti húszéves periódust, tömördek lábjegyzettel ellátva, mivel ennek a korszaknak komoly szakirodalma van (és nem célperiódusa az összeállításnak). Az 1964-től kezdődő folyamatokat már hosszabb terjedelemben taglalja. Ez az időszak, amely Románia számára az ún. „különutas” politika folytatását jelentette, illetve Ceaușescu hatalmának konszolidációját hozta. A „deji örökség” felvázolásában fontos szerepet kap a „függetlenségi nyilatkozatként” elhíresült pártdokumentum, amely a szocialista országok egymás belügyeibe való beavatkozását ítéli el.⁴ Ennél a bevezetőnél azt is pozitívumként kell kiemelnem, hogy a szerző nem csupán a belügyek pontos ismertetésére törekedett, hanem helyzet kapott a külpolitikai viszonyok vizsgálatára is, illetve a politikai elit körében végbe ment folyamatok hatása az ország nemzetközi kapcsolataira és helyzetére. A tanulmány egy fontos elméleti kérdést, a nacionalizmus szerepét is vizsgálja a korszak politikájában. Pontosabban a „szocialista nemzet” fogalmának a meghatározásában. A ceaușescui új vezetés a deji merevséggel szemben nagyobb figyelmet

fordított e fogalom meghatározására, vagyis a nemzet fogalmába besorolták a kisebbségeket (vagy együtt élő nemzeti-segeket, ahogyan az előző korszakban nevezték őket). Ennek fő hivatkozási pontját Ceaușescu 1965-ös székelyföldi látogatása jelentette. Tény, hogy Dejnél nagyobb odafigyelést, óvatosságot tanúsított a kisebbségek irányába (magyar nyelvű oktatás, illetve a kisebbségeket érintő súlyos problémák leereagálása). Mindezek ellenére a rendszer lényegében nem változott.

A tanulmányban központi szerepet kap, éppen úgy, mint a dokumentumválogatásban, az 1968-as meggyésítés. Ez az év többértékű komplex eseménysort hozott, amely kül-, majd végeredményben belpolitikailag is sikeres volt a pártvezér számára. Egyrészt ide sorolható három fontos esemény, amely a nemzeti kisebbségekre (főleg a magyarságra) hatott: a közigazgatási reform, a magyar értelmiségekkel való találkozó és egyeztetés, valamint a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának (MNDT) létrehozása. A fejezetben mindhárom intézkedésről külön alfejezetenként található elemzés. A közigazgatási reform történetét, a meggyésítésekkel járó bonyodalmas folyamatot már kutatta a szerző.⁵ Itt azonban a témát már szélesebb összefüggésbe helyezte.

A romániai magyar társadalommal való kiegyezési törekvés másik nagy lépését a párt a magyar értelmiségekkel és pártkáderekkel való találkozóra próbálta elérni. Az egyedi alkalomnak számító esemény során (1949 óta nem volt erre példa) egy problémakatalógust állítottak össze, de a felvetődött gondok megoldása nem járt teljes sikerrel. Az egyik fő kérdést a romániai magyarság jogi státusának elismerése képezte. A pártvezetés nem ismerte el (továbbra sem) a nemzeti kisebbségek kollektív jogait, ezért elvetette a statútum elkészítését. A másik kérdéskör az oktatás volt, ahol megpróbáltak összhangot teremteni, azonban néhány magyar tannyelvű osztály indítását leszámítva ebben sem sikerült átütő változást elérni. Kulturális téren történtek változások a tanácskozást követően: létrehozták a Kriterion Könyvkiadót és *A Hét* kulturális közéleti hetilapot (továbbá emelték a meglévő magyar sajtótermékek példányszámát), valamint ekkor indultak el a román televízió és rádió magyar nyelvű összefoglaló adásai is.

A nyugodt hátszín biztosságának a szükségességét a külpolitikai események tették elengedhetetlenné. Ceaușescu ugyan nem értett egyet a dubceki lazítás politikájával, az „emberarcú szocializmus” koncepciójával, de elítélte a csehszlovákiai intervenciót – elsősorban annak érdekében, hogy fenntarthassa a maga posztstálinista modernizációs politikáját. A Szovjetunióval való szembefordulás után a pártfőtítkárr rögtön a Székelyföldre látogatott, ahol több beruházást ígért, illetve magyarul is köszöntötte az embereket, ami szintén emelt népszerűségén. Az MNDT létrehozásával a magyarság egy olyan szervvel szembesült, amelyben a párttal való kapcsolatteremtés és problémamegoldás lehetőségét láthatta. Bár ebben a korszakban a román kultúra és tudomány a korszakon belüli „reneszánszt” élte, az események arra utaltak, hogy e gesztusok mögött a székely identitás tudatos elkülönítésére, illetve a magyar identitással való szembefordulásra törekedett a legfelsőbb vezetés. Az efféle lokális identitás alakítása szinte versengésbe sodorta egyes régiók azonos nemzetiségű lakosait.

Az 1970-es évek elejét Ceaușescu számára a teljes belpolitikai siker jellemezte. Az események további menetét meghatározta az 1971-ben meghirdetett „júliusi tézisek” ismert ideológiai önmeghatározás. Novák részletesen elemzi a júliusi téziseket és ezek következményeit. Ide sorolható a nagymértékű szisztematizálási projektek beindítása (értsd falurombolások), amelyek több száz magyarlakta falut érintettek. Ehhez hozzájárult az erőszakos iparosítás, amely a román munkások betelepítésével a magyarlakta helységekbe a magyarságot közvetlenül is érintette az asszimilációs törekvések szempontjából. Az MNDT szerepvesztése tovább gyorsította a magyar kisebbség problémáira irányuló figyelem megszűnését. Az ideológiai szigor és az ezzel járó káderrotáció bevezetése pedig az addig a párthoz lojális, de túl sok hatalomra szert tevő párttagok leváltását vagy egyéb funkciókba való kinevezésüket eredményezte.

A magyar politikai és kulturális elit alakulásának elemzése szintén nem új téma a szerző számára.⁶ Megtudhatjuk, hogy volt rá példa, hogy magyar káderek részt vehettek a legfelsőbb vezetés sorai-ban (KB, VB, PB, minisztériumok stb.). A

bejutás ugyan korlátozott számban történt, a párthűség és ideológiai beállítottság, valamint a megfelelő családi háttér (ideális esetben munkás-, parasztszaládi származás), oktatás, neveltetés is kizáró jellegű szempontokként érvényesültek. Ugyanilyen kizáró jellegű faktorként említhető az illető káder viszonyulása az 1956-os és 1968-as eseményekhez, valamint fontos volt letisztázni és különválasztani a nemzeti identitást a politikai identitástól. A tanulmányban legtöbbször előforduló két személy Fazekas János és Király Károly, akiknek az esete egyedinek számít. A szerző mindkettő munkásságát, politikai aktivitását az erdélyi magyarságot érintő kérdésekben, problémákban pozitívan minősíti.

A tanulmány utolsó két fejezete az összeggést, következtetéseket és a kiértékelést tartalmazza. Kiderül, hogy a romániai magyarság mikortól és hogyan jelentett belbiztonsági problémát, és a pártvezetés hogyan próbálta ellenőrzése alá vonni a szekuritáte által a magyarságot.⁷ Ugyanakkor kényesen vigyáztak a magyar kisebbséget érintő kérdések külpolitikai hatásaira (például az 1972-es román–magyar találkozó alkalmával). A korszakot egyértelműen az 1974-es XI. Kongresszus zárta, amelyen többek közt Ceaușescu megválasztották államfőnek, ezzel is legitimálva hatalmát. Érdekes a tanulmányban és a dokumentumokban egyaránt megfigyelni a ceaușescui kép alakulását, amely számos változáson megy keresztül, míg a pártfőtitkár végeredményben elveszíti a kezdetben tanúsított türelmét a nemzeti kisebbségekkel szemben. Ugyanakkor eltűnőben van az a három fő elem, amely jellemezte a korszakot: külpolitikailag a Szovjetuniótól való eltávolodás, gazdaságilag az életszínvonal növelése, valamint belpolitikailag törekvés az értelmiségiekkel való egyezésre. A szerző úgy véli, hogy a történet így önmagában még nem teljes az elő-

szóban már említett hiányosságok miatt, de remélhetőleg lesz folytatás, és az 1974 utáni romániai magyarságpolitika alapdokumentumai is kiadásra kerülnek.

A forráshivatkozásokban egyáltalán nem szűkölködő tanulmányt a dokumentumok követik, ugyanolyan korszakolásban, mint a tanulmány alfejezetei.⁸ A nagy újdonság a dokumentumok elkülönítése a magyarságpolitika „lent” és „fent” működésére. Tehát minden korszakban előbb azokat a dokumentumokat olvashatjuk, amelyekben a politikai elit a pártpropaganda szintjén foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, majd a másik blokkba azok a dokumentumok kerültek, amelyek ennek megvalósulását, következményeit a napi, helyi, személyes szinten tükrözik.

Kérdésfelvetés szempontjából (bár a cím maga is tartalmaz kérdést) fontos előnye a könyvnek, hogy az olvasó direkt módon nem kap választ, csupán egy irányt, a dokumentumok révén, amelyek alapján felépítheti saját érvelése segítségével a válasz lehetőségeit. A dokumentumok fordítását és jegyzetekkel való ellátását, kiválogatását Novák Csaba Zoltán és Kuszálík Eszter végezte. A kötet végén található háromnyelvű (magyar, román, angol) rezümén kívül a hely-, intézmény-, valamint személynévmutató és a kulcsszemélyek életrajzi adatainak felsorolása gyakorlatilag egyben adattár jelleggel bír. A kötet célközönsége nem tisztázott, bár sejteni lehet, hogy igen kemény falatot jelenthet a mindennapi olvasó számára, ám a korszakkal foglalkozó kutatóknak mindenképp hasznos és hiánypótló alapl munkaként szolgál. Mindazonáltal szerintem nem hiányozhat a mindennapok könyvespolcáról sem. Remélhetőleg lesz majd folytatás is, a meglévő anyagnak mindenképp célszerű lenne legalább román és angol nyelven való megjelentetése.

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. Az említett felmérést a Kommunizmus Bűntetteit és a Román Emigráció Emlékeztetőt Vizsgáló Intézet – Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCR) végezte, ugyanakkor az országos reprezentatív mintájú felmérésből az is kiderül, hogy a megkérdezettek 4 százaléka véli úgy, hogy a kommunizmus egy „rosszul alkalmazott, de jó eszme”. <http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=42706>, 2011. 02. 16.

2. Itt elsősorban Constantin Popescu – Cristian Mungiu: Amintiri din Epoca de Aur, illetve Andrei Ujică: Autobiografia lui Nicolae Ceaușescu című műveire utalhatok, amelyek különbözőképpen világitják meg ugyanazt a korszakot.

3. A sorozat korábban megjelent hat kötete: György Béla: Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez. A vezető testület jegyzőkönyvei, illetve Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március). Erdélyi Múzeum Egyesület – Pro-Print Kiadó, Kvár – Csíkszereda, 2003; Stefano Bottoni: Az 1956-os forradalom

és a romániai magyarság (1956–1959). Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2006; László Márton: Máthé János: Magyarhermány kronológiája (1944–1964). Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2008; Gidó Attila: Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek (1918–1940), illetve Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston: Érdekképviselő vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2009.

4. A dokumentum teljes megnevezése a következő: Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzeti-közösségi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben. Ez megtalálható a kötet dokumentumai között (103–111.).

5. A témáról több tanulmánya is megjelent: Novák Csaba Zoltán: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967–1968. In: Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 455–421. (Ugyanez megjelent román nyelven is.); Novák Csaba Zoltán – Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceaușescunál 1968-ban). Székelyföld 2008. 7. sz. 85–111.

6. Novák Csaba Zoltán: A párt szolgálatában. Kádorsors a Székelyföldön. Múltunk 2005. 4. sz. 100–128; uő: Intelectuali maghiari de stânga în conflict cu noile autorități comuniste. Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”, Târgu Mureș, 2006. 372–382.

7. Itt érdemes kiemelni Domokos Géza példáját, aki többszörös megfigyelés alatt volt, és az informátorai saját kollégái, beosztottjai voltak.

8. A levéltári és sajtóforrások mellett, illetve a korszerű szakirodalom felhasználásán kívül, a szerző interjúalanyokat is megszólaltat. Ilyen például a 2008-ban készített Király Károly-interjú (ezek nincsenek megjelölve a válogatott bibliográfiában).

AZ ERDÉLYI MAGYAR FELSOŐOKTATÁS HELYZETE ÉS KILÁTÁSAI

■ Miért ír recenziót valaki egy könyvről, amikor már a kéziratot is láthatta, és véleményyt is mondhatott róla, legalábbis előzetes változatáról? Egyrészt egy előzetes anyagról véleményt mondani és könyv alakban megjelent végleges változatát ismertetni két különböző dolog. Másrészt az ismertetés szándékával újraolvasott írás más oldalai, a közbeeső idő elteltével felmerült új szempontok szerinti érdemei és hiányosságai kerülhetnek előtérbe.

A 2007-ben megalakult MTA Kolozsvári Akadémiai Bizottsága (KAB) vállalta a feladatot, hogy az utóbbi húsz évben kétségtelenül sokat fejlődött, de ugyanakkor meglehetősen kaotikus és anarchikus romániai magyar felsőoktatási helyzetet áttekintse. Ebből a célból egyrészt 2008. szept. 18-án összehívta az illetékes felsőoktatási vezetők fórumát, másrészt Felsőoktatási Munkacsoportot hozott létre (Csata Zsombor, Papp Z. Attila, Salat Levente és részben Csekő Krisztina), akiknek munkája eredményeképpen megszületett a most ismertetendő könyv, illetve annak legfontosabb része.

A könyv első részének a címe ugyanaz, mint a könyvé, és terjedelem szempontjából annak több mint felét teszi ki.

Szerzője a munkacsoport tagjain kívül még Péntek János, a KAB elnöke is.

Ez a rész egy ún. „vezetői összefoglalóval” és „indoklással” kezdődik, amely összegzi a teljes kutatás fő megállapításait, az elmúlt húsz év törekvéseit, elért eredményeit és kudarcait. A romániai magyar felsőoktatás „spontán expanzió” esett át az elmúlt húsz évben, és sajátos „állam-nélküliség”, más megfogalmazásban „két-állam-közöttség” jellemzi, „nincs, aki számon kérje a [...] rendszer hatékonyságát, minőségét, munkaerőpiaci relevanciáját”. A stratégiáknak a hatékonyság, a minőség növelésére kell irányulniuk, fel nem adva a magyar állami egyetem létrehozására vonatkozó próbálkozásokat. Az eddigi fejlődésben leginkább a stratégiátlanág kritizálható. „A továbblépés már elképzelhetetlennek látszik egy megfelelően széles körű egyeztetés eredményeként kidolgozott stratégia nélkül.”

A fenti összefoglalást követi egy történeti rész, az elmúlt húsz év törekvéseinek áttekintése egy romániai magyar egyetem létrehozása kapcsán. Az olvasó tényleg megdöbben, hogy húsz év alatt mennyi tervezet, mennyi kudarc, mennyi kísérlet és a semmibe futó „sürgősségi kormányrende-